

The Quarterly Journal of Approach to
Philosophy in Schools and Organizations

Year 3, Number 1, Spring 2024, Pages 30 to 46

Original Article

<http://www.esbam.ir>

فصلنامه رویکرد فلسفه در مدارس و سازمان ها

سال سوم، شماره اول، بهار ۱۴۰۳

نوع مقاله: پژوهشی

ISSN: 2980-891X

Investigating the goals and necessities of teaching philosophy to children

Farzaneh Pourghorban*: Primary teacher, education of Showt city.

Ruqayyah Hasanloui: Primary teacher, education of Showt city.

Soheila Hossein Lou: Primary teacher, education of Showt city.

Sona Taghinejad teymourabadi: Primary teacher, education of Showt city.

Rana Taghinejad teymourabadi: Primary teacher, education of Showt city.

Abstract

Introduction: The present study was conducted with the aim of investigating the goals and needs of teaching philosophy to children. Philosophy has existed in the curriculum not only as a subject from the distant past, but with deep thinking, which is a distinctive feature of philosophy, it has had a tremendous impact on the development and formation of sciences, and it is one of the challenging subjects in the view of thinkers. It has been to existence, value and knowledge.

Method: This The current research is a type of applied research and its research method is descriptive-analytical. Also, the method of studying library resources has been used to collect information and research data. Data obtained from sources related to the subject were analyzed with qualitative methods.

Findings: Through philosophizing, children recognize the dimensions of their lives and identify the different options they face. Philosophy for children is a program to increase the skill of critical and creative thinking in understanding philosophical issues, and the lack of attention of the educational system to learning the way and customs of thinking and strengthening the characteristic of reflection and precision in children and young people and developing their sensitivity in distinguishing right and wrong, the need to pay attention to efforts And it makes successful experiences in this field necessary..

Conclusion: The general conclusion of the research showed that it is very necessary to pay attention to the problem of teaching philosophy to children in improving critical and creative thinking skills and in understanding philosophical issues.

Keywords: Resilience, Islamic index women, endurance, resilience strategies.

*Corresponding author: Primary teacher, education of Showt city.

Email: Pourghorban_f@yahoo.com

DOI: [10.22034/esbam.2024.444502.1046](https://doi.org/10.22034/esbam.2024.444502.1046)

Investigating the goals and necessities of teaching philosophy to children

Detailed Abstract

Introduction: The present study was conducted with the aim of investigating the goals and needs of teaching philosophy to children. Philosophy has existed in the curriculum not only as a subject from the distant past, but with deep thinking, which is a distinctive feature of philosophy, it has had a tremendous impact on the development and formation of sciences, and it is one of the challenging subjects in the view of thinkers. It has been to existence, value and knowledge.

Materials and methods: This The current research is a type of applied research and its research method is descriptive-analytical. Also, the method of studying library resources has been used to collect information and research data. Data obtained from sources related to the subject were analyzed with qualitative methods.

Results and discussion: Man is the only creature that has the demand of thought and thinking, and with the help of this possibility, the opportunity of education and learning in the individual and social dimension is provided to him. One of the fields that has been seriously effective in improving human thinking is philosophy and philosophical thinking. Because philosophy is the knowledge of questioning and questioning is the vein of human rational life. Although the presence of philosophy in human life is not a new issue, what has gained special importance today and is at the beginning of a new possibility is the effort to make philosophy universal and especially teach it to children. Education whose effective functions are directed at the child's personal life from the very beginning and in the next stages will lead to him benefiting more from material and spiritual opportunities in life and will lead to the improvement of the society's culture. In the last few decades, philosophizing and philosophizing as a way to cultivate the intellect has been noticed again in the world of philosophy of education. In 1969, Professor Matthew Lipman at Columbia University proposed the theory that if we engage children's minds in philosophical discussions and connect their natural curiosity with philosophy, we can make them thinkers who are more critical, flexible and effective. Such discussions have been raised in Iran for about a decade. Although this program has not been around for a long time, relative successes have been achieved during this time. Teaching children how to think is the central focus of the global movement of children's philosophy. A philosophy whose purpose is to promote thinking and learning verbal skills. But at the same time, this program has faced many challenges, especially in the theoretical field. Among the major theoretical challenges, the possibility of teaching philosophy to children according to the concept of philosophy has been one of the first challenges. Whether right or wrong, philosophy has been considered a difficult subject that deals with pondering the opinions of philosophers, and many educated and uneducated adults face difficulty in understanding it; Let alone children. Therefore, the first question that designers and supporters of

philosophy for children face is whether it is possible to teach philosophy to children with such an image of philosophy. Another challenge about philosophy for children is the concept of philosophy for children. If it is possible to pay attention to philosophy in a concept beyond reading philosophy or beyond philosophical schools and systems, what is prioritized in philosophy for children is philosophizing in the sense of philosophical experience. How can children be involved in philosophical experiences? Critical and creative thinking is an undeniable condition, but not a sufficient condition. The content of thinking and the orientation of thought also play a fundamental role in it. Among the three major orientations of metaphysics, epistemology and existentialism that can be observed in the history of philosophy, the third element can be emphasized in philosophy for children. Pushing critical thinking towards questions that are beyond the problem and mysterious, and turning children's philosophical reflection to secrets and existential needs, can enrich their philosophical experiences. The element of self-knowledge and its relationship with philosophical thinking is one of the most important topics in philosophy for children. The attention of Lippman and his followers to the logical-analytical approach has prevented the adoption of a unified approach.

This combination (taking an analytical-existential approach) can make the philosophy for children's orientation fertile, both in terms of orientation and methodology. Existential orientation in philosophy for children is more compatible with Iranian-Islamic tradition and culture and is effective in finding children's identity. For this reason, developing models that can direct children's philosophical experiences to secrets and existential needs is one of the necessities of research in the field of philosophy for children. One of the important harms that should be taken into account at the beginning is the haste in the implementation of the philosophy and child project. In this regard, social preparation and acceptance is so important in the implementation of this plan that if acceptance by society and individuals is not done, it will leave irreparable consequences that will take years to correct. Therefore, this plan, like other programs of the education system in any country, needs a lot of study, research, and meditation so that it does not lead to inconsistency in the departments and the lack of proper implementation of the plan, or to a dead end and questioning it by the society. On the contrary, if the plan is implemented on a trial basis with caution, study and sufficient accuracy, it will enjoy success and achieve the desired goals and will result in less injuries. Otherwise, due to not having a comprehensive understanding of its implementation, it may face failure at the very beginning. As it was said, one of the most important criteria for the implementation of any plan is to achieve social acceptance, which can be helped by education and information through the media and press, public education, etc. did.

Conclusion: The general conclusion of the research showed that it is very necessary to pay attention to the problem of teaching philosophy to children in improving critical and creative thinking skills and in understanding philosophical issues.

Keywords: Resilience, Islamic index women, endurance, resilience strategies.

بررسی اهداف و ضرورت های آموزش فلسفه به کودکان

فرزانه پورقربان*: آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.
رقیه حسنلویی: آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.
سهیلا حسین لو: آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.
صونا تقی نژاد تیمورآبادی: آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.
رعنا تقی نژاد تیمورآبادی: آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی اهداف و ضرورت های آموزش فلسفه به کودکان انجام شد. فلسفه نه فقط به عنوان یک موضوع درسی، از گذشته های دور در برنامه های درسی وجود داشته است بلکه با ژرف اندیشی که ویژگی بارز فلسفه است تأثیر شگرفی بر سیر تحول و شکل گیری علوم داشته و خود یکی از موضوعات چالش برانگیز در نوع نگاه اندیشمندان به هستی، ارزش و دانش بوده است. **روش کار:** پژوهش حاضر از نوع پژوهش های کاربردی و شیوه بررسی آن نیز توصیفی-تحلیلی می باشد. همچنین از شیوه مطالعه منابع کتابخانه ای برای جمع آوری اطلاعات و داده های پژوهش، استفاده شده است. داده های به دست آمده از منابع مرتبط با موضوع، با شیوه های کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. **نتایج:** کودکان از طریق فلسفه ورزی، ابعاد زندگی خود را تشخیص می دهند و گزینه های مختلفی را که با آنها مواجه اند، شناسایی می کنند. فلسفه برای کودکان برنامه ای برای افزایش مهارت تفکر نقاد و خلاق در درک مسائل فلسفی است و کم توجهی نظام آموزشی به آموختن راه و رسم اندیشه ورزی و تقویت ویژگی تأمل و دقت در کودکان و جوانان و پرورش حساسیت آنها در تشخیص خطا و صواب، لزوم توجه به تلاشها و تجربیات موفق در این زمینه را ضروری می سازد. **نتیجه گیری:** نتیجه گیری کلی پژوهش نشان داد که توجه به مساله آموزش فلسفه به کودکان در بهبود مهارت تفکر نقاد و خلاق و در درک مسائل فلسفی بسیار ضروری است.

واژگان کلیدی: آموزش فلسفه، کودکان، آموزش پرورش.

***نویسنده مسؤول:** آموزگار ابتدایی، آموزش و پرورش شهرستان شوط.

Email: Pourghorban_f@yahoo.com

DOI: [10.22034/esbam.2024.444502.1046](https://doi.org/10.22034/esbam.2024.444502.1046)

مقدمه

با کمی تأمل در تعریف فیلسوفان متوجه می‌شویم که فلسفه تعاریف مختلفی دارد و تعریف واحدی که روشنگر موضوع باشد، در دست نیست؛ هر فیلسوفی با توجه به مؤلفه‌هایی نظیر، جهان‌بینی، ایدئولوژی و مسائل جامعه‌اش تعریفی خاص از فلسفه ارائه می‌دهد. برای مثال فیلسوفانی نظیر دیوئی، ملاصدرا و کندی هر کدام تعاریف خاصی از فلسفه دارند که ذیلاً به آن پرداخته می‌شود. دو تعریف از فلسفه ارائه می‌دهد: نخست این که وی، در کتاب مسائل فلسفی، فلسفه را "کوششی تلقی می‌کند که انسان برای رسیدن به هدف‌های اساسی در زندگی به خرج می‌دهد". تعریف دیگر دیوئی در کتاب دموکراسی و تعلیم و تربیت فلسفه است و در آن جا فلسفه را "با توجه به مشکلات و مسائل معین" تعریف می‌کند (شریعت‌مداری، ۱۳۷۳: ۱۵)؛ کندی فلسفه را "علم به حقایق اشیاء به اندازه توانایی آدمی می‌داند؛ زیرا غرض فیلسوف در عملش رسیدن به حق و در عملش عمل کردن به حق است" تعریف می‌کند؛ و ملاصدرا در تعریف فلسفه می‌گوید، فلسفه اعلائی درجه علم است که نهایتاً منشاء الهی دارد و برخاسته از "مقام و منزلت نبوت" است. حکما کامل‌ترین انسان‌هایی‌اند که جایگاهی بعد از پیغمبر و امام را دارند؛ فلسفه در این معنا در خصوص ماهیت اشیاء در پی کشف حقیقت است و می‌خواهد معرفت ذهنی را با کمال نفس آدمی و تهذیب آن توأم سازد. از جهتی نیز به فلسفه به معنای محتوا و تاریخ فلسفه می‌پردازند؛ به این شکل که هر فردی که دارای تفکر فلسفی یا ذهنیت فلسفی می‌باشد در مواجهه با زندگی روزمره با سوالات جدی مواجه خواهد شد، سوالاتی چون: ماهیت واقعیت چیست؟، ماهیت حقیقت و معرفت چیست؟ و ماهیت ارزش چیست؟. این سوالات ما را به سه شاخه اصلی فلسفه مواجه می‌کند. نام شاخه‌ای که در رابطه با ماهیت واقعیت است، هستی‌شناسی و اسم شاخه‌ای که از ماهیت معرفت و حقیقت بحث می‌کند، معرفت‌شناسی و عنوان شاخه‌ای که مقوله‌ی ارزش را مورد بررسی قرار می‌دهد، ارزش‌شناسی است. پرداختن به این جنبه از سوالات به نوعی توجه به فلسفه به مثابه بررسی محتوای آن می‌باشد. البته در طول تاریخ سه هزار ساله فلسفه این دسته بندی فلسفه همواره دچار تغییراتی بوده است (اسمیت، ۱۳۹۰). بهتر است، فلسفه را فعالیتی در سه وجه یا سه سبک نظری، دستوری (تجویزی)، و تحلیلی در نظر آوریم. فلسفه نظری طریق تفکر به شیوه‌ی منظم، درباره‌ی هر چیزی است که وجود دارد. فلسفه دستوری یا تجویزی درصدد تعیین معیارهایی به منظور ارزیابی ارزشها، داوری درباره‌ی کردار و شناخت قدر هنر است. فلسفه تحلیلی توجه خود را برکامات و معنا متمرکز می‌سازد. منظور از مفهوم فلسفه چیست، و ما چه کاربردی (تعریفی) می‌توانیم از این مفهوم در این نوشتار داشته باشیم؟ مفهوم "فلسفه" ماخوذ از اصطلاحی یونانی است به معنای "دوستداری حکمت"؛ اما در استعمال جاری مردم به معانی مختلفی به کار می‌رود. گاهی به معنای نوعی طرز تفکر در جهت فعالیت‌های معین؛ گاهی به معنای نظری کلی و دور اندیش درباره‌ی پاره‌ای از مسائل؛ گاهی به معنای دور اندیشی و بصیرت در مسائل؛ گاهی به معنای تعیین و اعتبار و شرح و تفسیر آنچه در زندگی مهم یا پر معنی است. در مجموع "فلسفه" انسان را به تفکر وادار می‌دارد، تفکر درباره‌ی پایه‌های اساسی طرح و دید او، و شناسایی و عقاید وی از طرف دیگر، فلسفه در مفهوم کلی شامل تلاش انسان در جهت اندیشه نظری، تاملی و نظامدار در رابطه انسان و جهان است. کودکان هر جامعه، سرمایه‌های آن جامعه‌اند. سرمایه اگر در اختیار انسان آگاه و کاربلد باشد، افزونش می‌کند و ناشی هدرش می‌دهد. برخورد اصولی و حساب شده با استعداد کودکان باعث شکوفایی ذهن و رشد خلاقیت خواهد شد و به بالندگی جامعه خواهد انجامید. متقابلاً، رها کردن یا آموزش نادرست، زمینه ظهور نسلی خموده و وابسته را فراهم آموزش و پرورش یا همان تعلیم و تربیت صحیح کودکان از مهم‌ترین پایه‌های تعالی هر جامعه‌ای است. در روش‌های یادگیری کلاسیک، معمولاً آموزش و پرورش را به معنی یادگیری مطالب و حفظ آن‌ها تلقی می‌کردند. معلم مطالبی را به شاگرد منتقل می‌کرد و شاگرد آن را بعدها به دیگران انتقال می‌داد. کسی حق به چالش کشیدن استاد را نداشت و نقد و بررسی معلومات استاد کار صحیحی به‌شمار نمی‌رفت. طبیعی است که این کودکان در آینده با مشکلاتی در حل مسائل خود و دیگران روبه‌رو می‌شدند. زیرا تفکر نقاد نداشتند و

این گونه تفکر را آموزش ندیده بودند. در مواجهه با مسائل هم توانایی کاربرد روش های نقد و بررسی موشکافانه، تجزیه و تحلیل و سپس قضاوت و داوری درباره آن را نداشتند (اسکندری، کیانی، ۱۳۸۶).

پائلو فریر، متفکر و فیلسوف آموزش، معتقد بود که نه تنها باید روش خواندن کلمه را آموخت، بلکه همچنین باید روش خواندن جهان را نیز تعلیم داد. امری که انجام آن با روش های موجود امکان پذیر نیست. از نظر فریر دو روش عمده در امر آموزش قابل شناسایی است. روش بانکداری و روش مشارکتی. فریر ضمن نقد رابطه موجود بین شاگرد و معلم که در آن معلم یک گوینده پرحرف و شاگرد یک شنونده صبور است، این سیستم و رابطه را رنج آور می خواند و می نویسد: آموزش از بیماری روایت گری رنج می برد. روایت گری منجر به این امر می شود که فراگیر آنچه را که روایت شده است، به نحو میکانیکی حفظ کند، به خاطر بسپارد و این امکان را فراهم سازد که هر وقت معلم لازم داشت، بتواند از منبع، یعنی ذهنی که در آن ذخیره شده است، هر چیزی که لازم داشت از طریق پرسش های مشخص، بردارد. آموزش، بنابر این تبدیل می شود به "ذخیره گذاری". روندی که در آن فراگیران ذخیره شونده هستند و آموزگاران ذخیره گذار. فریر این نوع آموزش را آموزش انباشت محوری (بانکداری) می نامد و می نویسد: در این روند آموزش فراگیران فقط فرصت می یابند که گرد آورنده اطلاعاتی شوند که در آن ها ذخیره شده است. نرم ترین کلماتی که در مورد این شیوه آموزشی می توان به کاربرد این است که این روش به مرگ خلاقیت می انجامد. چرا که جدا از ضرورت تحقیق، جدا از امر گفتگو، به عنوان دو پایه اصلی آموزش، اصولا در این روش دانش آموزان انسان به حساب نیامده اند؛ دانش تنها از طریق ابتکار و ابداع مداوم، از طریق پژوهش خستگی ناپذیر، بی تاب و امیدوارانه انسان در جهان، با آن و با یکدیگر، حاصل می شود. در سیستم آموزش به مثابه بانکداری دانش به عنوان هدیه ای تلقی می شود که توسط کسانی که خود را صاحبان دانش تلقی می کنند، به آنهایی که فاقدان معرفت تلقی می شوند، اعطا می شود. اما باید این نکته را مد نظر قرار داد که فراگیر نیز به معلم آموزش می دهد. نقطه آغاز آموزش باید تلاش برای حل کردن تناقض موجود در رابطه ی بین معلم و دانش آموز باشد. هر دو طرف رابطه باید به نحوی همزمان بپذیرند که در حال یاد دادن و یادگرفتن هستند. تنها در این صورت است که حرکت علیه ستمگری در امر آموزش شکل می گیرد. این راه حل به هیچ وجه از مفهوم آموزش به مثابه بانکداری قابل استخراج نیست، چرا که آموزش به مثابه بانکداری نه تنها رابطه خدایگانی و بردگی بر امر آموزش پای می فشارد، بلکه از طریق کنش های زیر به آن دامن می زنند، روش ها و کنش هایی که در واقع بازتاب و انعکاسی از کنش های یک جامعه ستمگر به طور کلی است. فریر ضمن ارائه بحثی مفصل پیرامون رابطه درونی ستمگری و نظام آموزشی مبتنی بر بانکداری به نقل از سیمون دوبوار می نویسد: در حقیقت مصالح و منافع ستمگران نه در تغییر موقعیت و شرایطی که ستمدیدی را ایجاد کرده است که در سمت دهی آگاهی ستمدیدگان است که پی گیری می شود. اما آن روش که اولویت دارد و مهم می باشد این است که معلمین مسئول از نظر فریر نمی توانند منتظر ظهور چنان لحظه ای و تحقق چنین آرزویی بمانند. معلم باید از همان روز اول تدریس، دانش آموز را درگیر تفکر انتقادی و جویندگی جلوه های مختلف انسان گرای سازد، برای رسیدن به چنین هدفی معلم باید خود را در رابطه ای که دانشجو با او دارد، یاور و همتا بداند. ایجاد چنین رابطه ای نیازمند حضور و ظهور نوع دیگری از روش آموزشی است که فریر، پس از نقد سهمگین خود به نظام آموزشی مبتنی بر بانکداری که کلیات آن در بالا ارائه شد، آن را تحت عنوان روش مشارکتی، مفهوم پردازی می کند. آموزش در ای نظریه روش است برای تمرین آزادی. این روش آموزشی همانگونه که انتزاعی بودن انسان، مستقل و ناوابسته بودن انسان را به جهان را انکار می کند، باور به این ناواقعیت نیز ندارد که جهانی مستقل از انسان ها وجود دارد (فریر، ۱۹۷۰).

آنچه که در زندگی بسیار به درد می‌خورد، تفکر نقاد است که به کودک کمک می‌کند، درست و غلط را تمیز دهد و در داوری‌ها جانب صحیح را بگیرد. داشتن این نوع از تفکر از نیازهای مبرم و ضروری جامعه ماست که باید از کودکی به آن پرداخت. کودکی که با این نوع تفکر پرورش یابد، تحت تأثیر القانات و تبلیغات قرار نخواهد گرفت. کودکی که بیاموزد چگونه بیندیشد، استدلال کند، دلیل بخواهد و به ملاک‌ها و معیارها برای تشخیص و داوری توجه کند، هرگز در بزرگسالی تحت تأثیر هر تفکری قرار نخواهد گرفت و راه صواب را از ناصواب تشخیص خواهد داد. به بیان دیگر، این سیستم درست نیست که یک سلسله داده‌هایی را به کودکان بدهیم و آن‌ها هم پس بدهند و دلشان خوش باشد که درسی خوانده‌اند. در واقع تمام این داده‌ها بعدها در حل مسائل ذهنی به درد آن‌ها نمی‌خورند. مانند داده‌هایی که به ما دادند و در امتحانات پس دادیم. نتیجه آن هم امروز افزایش مشکلات اجتماعی، مانند بالا رفتن آمار طلاق، اعتیاد و ... است. زیرا ما به بچه‌هایمان یاد نداده‌ایم که هر چیزی را ابتدا پردازش و بعد قبول یا رد کنند. فلسفه در معنای فلسفه‌ورزی و پرسیدن سؤالات اساسی درباره ماهیت چیزها، می‌تواند به کودکان کمک کند تا ابعاد مختلف زندگی خود را ارزیابی و داوری کنند. در واقع از طریق فلسفه‌ورزی، کودکان ابعاد زندگی خود را تشخیص می‌دهند و گزینه‌های مختلفی را که با آن‌ها مواجه‌اند، شناسایی می‌کنند. بسیاری از اندیشمندان این عرصه بر این عقیده‌اند که فلسفه برای کودکان برنامه‌ای برای افزایش مهارت تفکر نقاد و خلاق در درک مسائل فلسفی نزد کودکان است در این علم، فلسفه رویکرد معنایی نسبتاً تازه‌ای به خود گرفته و نقش ویژه‌ای را در حیطه فلسفه کاربردی در تعلیم و تربیت در مدارس و برای کودکان ایفا می‌کند. فلسفه، کودکان را با مهارت‌های فهم، مانند استدلال، قضاوت صحیح و کسب مهارت تعامل اجتماعی از راه تحلیل مفاهیم زبان عادی برای حل مسائل زندگی روزمره آشنا می‌سازد (جهانی، ۱۳۸۱).

واقعیت این است که تحول معنایی بسیاری از واژه‌ها در عصر حاضر، شامل واژه ترکیبی «آموزش فلسفه» هم شده است و حداقل در حوزه آموزش کودکان، معنای خاصی که از عبارت آموزش فلسفه به کودکان باید به دایره فرهنگ لغات ما اضافه شود، با معنای عامی که همان برداشت قدیمی و کلاسیک از آموزش فلسفه است، تفاوت دارد. این نوع تلقی از آموزش فلسفه به کودکان، یکی از رویکردهای فلسفه برای کودکان است که بعد از لیپمن به‌عنوان شاخه‌ای از فلسفه برای کودکان با فعالیتی کاملاً متفاوت که نشان داده می‌شود. در تلقی خاص از آموزش فلسفه برای کودکان، در فراهم کردن بستر جوشش فکری و تفکر انتقادی و آموزش آن اتفاق نظر وجود دارد. بی‌شک مهم‌ترین هدف از تعریف جدید از آموزش فلسفه برای کودکان، افزایش مهارت کودکان در تفکر، استدلال و پردازش اطلاعات موجود است. و این همان معنای خاصی است که به «فلسفه برای کودکان» شهرت دارد و در سراسر مجامع علمی جهان از آن یاد می‌شود (سلیمانی ابهری، ۱۳۹۱). با رشد و نمو تفکرات این گونه و استواری و استقامت پیروان این دیدگاه آرام آرام این باور در کشورهای زیادی شکل گرفته که اگر تاکنون فلسفه به عنوان رشته‌ای برای تدریس در دانشگاه‌ها مطرح بود و در دوره‌های تحصیلی قبل آن فقط در برخی رشته‌ها آن هم بسیار محدود در نظر گرفته شده بود، اکنون قرار است فلسفه به مدارس ابتدایی و راهنمایی و متوسط شود و گسترش یابد. برای این کار چند نیاز عمده وجود دارد که اولین آن‌ها واکاوی خود مفهوم فلسفه است و این که آنچه به عنوان فلسفه قرار است در این دوره‌های سنی تدریس گردد چیست؟ آیا همه اندیشمندان بویژه علمای تعلیم و تربیت با ورود فلسفه به جمع برنامه‌های درسی موافقتند؟ آیا مجموعه‌ای از عقاید و آرای فلاسفه در برنامه تدریس خواهد شد یا مهارت‌های فلسفه‌ورزی و به اصطلاح فلسفیدن مد نظر است؟ گام بعدی طراحی یک برنامه‌ی درسی است، که اجزا و عناصر یک برنامه درسی را در خود داشته باشد. فلسفه نه فقط به عنوان یک موضوع درسی، از گذشته‌های دور در برنامه‌های درسی وجود داشته است بلکه با ژرف اندیشی که ویژگی بارز فلسفه است تأثیر شگرفی بر سیر تحول و شکل‌گیری علوم داشته و خود یکی از موضوعات چالش برانگیز در نوع نگاه اندیشمندان به هستی، ارزش و دانش بوده است. با این همه یک سؤال اساسی مطرح است که آیا فلسفه صرفاً یک موضوع درسی است؟ پاسخ به این سؤال به نوع نگاه به فلسفه مربوط می‌گردد. نگرشی که از دیر باز وجود داشت و

در زمان هایی مانند دوران رواج فلسفه اسکولاستیک قدرت بیشتری داشت به فلسفه به عنوان موضوعی جدا از زندگی روزمره نگاه می کرد و آن را بازبانی دشوار و با مباحث مجرد و ذهنی آموزش می داد. در چنین دیدگاهی فلسفه صرفاً یک موضوع درسی بود. در برابر چنین برداشتی از فلسفه عده ی دیگری فلسفه را یک موضوع درسی صرف نمی دانند بلکه آن را موضوعی که در همه دروس کاربرد دارد معرفی می کنند با توجه به وجود این دو دیدگاه لازم است روش شود که ایا فلسفه، آموختن اندیشه هاست یا آموختن اندیشیدن. هر یک از این دو دیدگاه طرفداران زیادی را دارد که با استدلال هایی از نظر خود حمایت می کنند. آموزش فلسفه به کودکان که بر نظر گروه دوم استوار است از زمان طرح و شکل گیری گرفته تا زمان اجراء مباحث جدی را به دنبال داشته و موافقان و مخالفان زیادی را به خود اختصاص داده است. مخالفان آموزش فلسفه به کودکان عمدتاً با دو رویکرد به نقد این دیدگاه می پردازند:

(۱) رویکرد نخست متعلق به کسانی است که بر مفهوم سنتی فلسفه باور دارند و آن را خواندن آرا و اندیشه های فیلسوفان می دانند و بر این اساس و به دلیل اعتقاد بر این موضوع که آرا و اندیشه های فلاسفه پیچیده و مشکل است اعلام می کنند کودکان توان درک فلسفه را ندارند.

(۲) رویکرد دوم، از سوی کسانی است که بر برنامه درسی آموزش فلسفه به کودکان نقد زده و با بیان این که، این برنامه دارای انسجام کافی نیست، در پرورش تفکر انتقادی و ایجاد قوه ی داوری صحیح در کودکان شکست خورده است؛ ایجاد شرایط اجتماع پژوهش از طریق گفتگو بسیار دشوار است و دارای محتوای مصنوعی است؛ آموزش فلسفه به کودکان را غیر قابل اجرا می دانند (قائدی، ۱۳۸۳).

از جمله متفکران که به نقد فلسفه به کودکان پرداخته است مک پک می باشد، وی با پایبندی عمیق به فلسفه تحلیلی معتقد است، هر گونه آموزش باید به درسها محدود شود و تفکر انتقادی به معنای انتزاعی و موضوعی جدا، در طبقه بندی های دانشهای شناخته شده علوم جایی ندارد. برای مثال ، تفکر انتقادی در ریاضی باید در درس ریاضی و توسط معلم ریاضی صورت گیرد و این مطلب با نگرش و برنامه لیپمن که به صورت کاربردی و با روش خاص و مجزا از درسهای دیگر ، فلسفه را آموزش می دهد، منافات دارد. مک پک می گوید: تفکر انتقادی همواره خود را در رابطه با فعالیتهای معین یا عرصه هایی از موضوعات به نمایش می گذارد و هرگز در انزوا نمایان نمی شود. در نتیجه همانطور که تعداد بیشماری فعالیت و انواع متفاوتی از فعالیت وجود دارد که می توان درباره آنها به نحوه نقادانه تفکر کرد، طریقه های بیشماری نیز وجود دارند که تفکر انتقادی می تواند خود را در آنها نمایان کند (مک پک، ۱۹۹۱). ریچارد پین از زاویه ی دیگری به آموزش تفکر انتقادی می نگرد. گرچه او بر آموزش فلسفه به کودکان صحنه می گذارد، اما می گوید تفکر انتقادی نوعی نگرش است نه دانش پس ممکن است برنامه آموزش فلسفه مثل هر درس دیگر، فقط دانش فلسفه به کودکان ارائه دهد نه نگرش. ریچارد پین نیز به نوعی دیگر به دیدگاه تحلیل گرایانه می رسد، زیرا نگرش را از دانش جدا می کند. جفری کین یکی از محققین برجسته حوزه تفکر انتقادی است. او در مقاله ای بانام (تحقیق به انحراف رفته لیپمن) می نویسد: برنامه آموزش فلسفه به کودکان، به دلیل تاکید بیش از اندازه بر مهارت ها و فرآیندهای پژوهشی، از جریانهای اخلاقی غفلت می کند. این نداشتن انسجام باعث می شود برنامه آموزشی لیپمن از یکی از اهداف اساسی خود، یعنی آموزش فلسفه با دانش میان پدیده و رخدادها دور شود. به عبارتی بهتر، کین معتقد است برنامه آموزش فلسفه برای کودکان، دانش و آمادگی لازم برای ورود به صحنه های اخلاق را در کودکان ایجاد نمی کند. از دیدگاه کین، تلاش های اخیر لیپمن برای انسجام بخشیدن به محتوای برنامه قابل تقدیر است، اما تاکید زیاد بر زمینه های انتقادی تجربه نیز باعث شده که خود تجربه و منطق فرایند کسب تجربه مورد توجه قرار نگیرد. هاوارد، محقق دیگری است که

برنامه آموزش فلسفه به کودکان را نقد و بررسی کرده است. وی می گوید: دانش آموزان نمی توانند صرفاً با روش پژوهشی و استدلالی با زندگی روزمره برخورد کنند به جای آموزش این گونه روش ها، باید به سبک شیوه های ادبی، کودکان را با فلسفه آشنا کرد. محتوای حماسی، غنایی و یا دستوری می تواند برنامه لیپمن را پیش از پیش مهیج و کار آمد سازد، گر چه برنامه لیپمن قابلیت مناسبی برای پرورش اخلاقی دارد. او می گوید: آیا می توان ادبیات خوب را جایگزین فلسفه کرد؟ این سوال تامل برانگیز است (جهانی، ۱۳۸۲).

با وجود دیدگاه های فوق موسسه ی پیشبرد فلسفه برای کودکان به مدیریت لیپمن از سال ۱۹۶۹ با طراحی و اجرای برنامه ای با عنوان فلسفه برای کودکان اقدام به این کار نموده است. به نظر او فلسفه ویژه بزرگسالان نیست و کودکان نیز می توانند به آن بپردازند، او فلسفه را در معنای فلسفیدن به کار برد، کاری که کودکان می توانند، آن را انجام دهند و بطور ذاتی مستعد آن هستند. از سال ۱۹۸۰ تاکنون، انتقادهای زیادی از مبانی نظری و عملی درسی لیپمن صورت گرفته است و او در طی این سال ها از طریق کتاب ها و مقالات متعدد به این انتقاد ها پاسخ دهد. آموزش فلسفه برای کودکان کم کم جای مستحکمی در تئوری تربیتی برای خود باز کرده است. اندیشه آموزش فلسفه برای کودکان، قویا با اندیشه ها، روش و منش سقراط ارتباط دارد. برای سقراط و پیروان او، مسیر دانایی با شناخت نادانی فرد آغاز می شود. نقش معلم را می توان با ماما مقایسه کرد. معلم باید به صورتی بیپرسد که اجازه دهد حقیقت آشکار شود. همانند ماما، معلم به تولید اندیشه کمک می کند. این گفته سقراط که "زندگی ارزشیابی نشده، ارزش زیستن ندارد" زیربنای حرکت این برنامه درسی دانسته شده است. در جهان پیچیده امروز، افراد برای برخورد منطقی با چالش ها، به یادگیری مهارتهای تفکر نیازمندند. از سوی دیگر فلسفه برای کودکان به عنوان یکی از ابزارهای اصلی پرورش مهارت های تفکر در کودکان شناخته شده است. ما می توانیم بچه ها را در سطح خودشان کنجکاو و پرسشگر بار بیاوریم و سعی کنیم تا آنها یاد بگیرند که با دلیل حرف بزنند و با دلیل بپذیرند. این در حالی است که برنامه (فلسفه برای کودکان) در بیش از ۱۰۰ کشور در حال انجام است. لیپمن معتقد است که تفکر باید محور « فلسفه برای کودکان» تعلیم و تربیت قرار گیرد. او معتقد است استفاده از فلسفه برای به کار انداختن ذهن شاگرد است. ارائه درس در کلاس باید از سوی دانش آموز باشد و معلم فقط نقش هدایت کننده داشته باشد. فلسفه برای کودکان از برنامه های آموزشی ای است که این امکان را فراهم می آورد تا کودکان و نوجوانان افکار پیچیده خود را شکل دهند. از این رهگذر، استدلال، تفکرات انتقادی و خلاقانه و نوع دوستی آنها نیز زیاد می شود. این برنامه نظام مند و تدریجی است که بیش تر برای کار بر روی کودکان ۴ تا ۱۸ ساله طراحی شده است (لیپمن، ۱۹۹۳).

در یک نگاه کلی می توان گفت، همه فیلسوفانی که به نحوی در مورد اندیشیدن و روش اندیشیدن تأمل داشته اند در شکل گیری جنبش فلسفه برای کودکان نقش داشته اند. عمده ترین چالش در این برنامه درسی، چالش بر سر مفهوم خود فلسفه است. این چالش شاید با سقراط شروع شده باشد. ایده ی آموزشی فلسفه به کودکان با اندیشه ها، روش و منش سقراط ارتباط قوی دارد. این گفته لیپمن که سقراط و روش او شاخص عمده ی حرکت هاست نشان می دهد آرای سقراط و برنامه ی درس فلسفه برای کودکان ارتباط قوی دارد. اوزمن و کراور (۱۳۷۹) نیز این دیدگاه در مورد سقراط و ارتباط او با فلسفه برای کودکان را تأیید می کنند و بین اندیشه های سقراط و برنامه فلسفه برای کودکان، در مفهوم فلسفه و فیلسوف، در همگانی دانستن فلسفه و در روش که همانا گفتگوست، همانندی می بینند. تلاش دکارت برای دست یافتن به اندیشه های روشن و متمایز و پی افکندن آنها برای بنیادی استوار و بستگی تام روش دکارت با فلسفیدن به عنوان گام نخست آن که به باور نقیب زاده نخستین گام هر فیلسوف و هر آن کس است که در راه فلسفیدن گام می نهند، نشانگر ارتباط اندیشه های دکارت با فلسفه برای کودکان است بنابراین بین اندیشه های دکارت و برنامه فلسفه برای کودکان در زمینه تأکید بر اندیشیدن و فلسفیدن، تلاش هر دو برای باز گرداندن فلسفه به جایگاه خویش و نزدیکی قواعد و مراحل روش هر دو باهم بستگی وجود

دارد. همچنین تاکید روسو بر فعالیت و تجربه ی کودکان و نیز علاقه، کنجکاوی و آزادی کودکان، بنیادهای مناسبی را برای فلسفه برای کودکان فراهم می کند. این اندیشه ی روسو نیز که ارزشهای کودکان با ارزش های بزرگسالان متفاوت است و اجتماع به خطا معیارهای تربیتی خود را مطلق می شمارد، با ایده های حامیان فلسفه برای کودکان هماهنگ است. می توان گفت امیل اولین رمان فلسفی است که توسط روسو به رشته تحریر درآمده است و این کاری است که لیپمن بنیاد برنامه های خود را بر آن استوار کرده است (قائدی، ۱۳۷۷). کانت در مفهوم فلسفیدن و اهمیت دادن به روش سقراطی، برنامه فلسفه برای کودکان را حمایت می کند، اما مخالفت او با پرداختن زود هنگام به بحث و جدل، مورد پذیرش طرفداران این جنبش نیست. رویکرد وجودگرایانه یا شخصی کی یرکگارد، جنبه های شخصی یادگیری و انجام فلسفه را مورد تأکید قرار می دهد. پرورش تفکر خلاق، آنچه که کی یرکگارد و سایر هستی گرایان بدان اهمیت فراوان می دهند از اصول کار حامیان فلسفه برای کودکان است. از میان آنچه که پیرس گفته است، حامیان فلسفه برای کودکان از دو نکته استفاده کرده اند. نخست عبارت حلقه ی کندو کاو (اجتماع پژوهشی) و دیگری تعریف پژوهش. اصطلاح حلقه ی کندو کاو (اجتماع پژوهشی) در نزد پیرس به کار آموزان پژوهش علمی محدود بوده است و در فلسفه برای کودکان، این اصطلاح به هر نوعی از تحقیق علمی یا غیر علمی گسترش داده شده است. در نهایت بین اندیشه های فلسفی جان دیویی و اندیشه های حامیان فلسفه برای کودکان نیز همانندی های به شرح زیر وجود دارد:

- هر دو در زمینه ای دموکراتیک رشد کرده اند.
  - هر دو به متن، زمینه ای که در آن اندیشه می شود، توجه دارند نه حقیقت های مطلق و غیر قابل تغییر.
  - هر دو تربیت را در کانون توجه خود قرار می دهند و سایر جنبه های فلسفه خود را بر آن استوار می سازند.
  - هر دو روش فلسفی را برای تربیت انتخاب می کنند.
  - آنها در مراحل روش خود نیز بسیار به هم نزدیک هستند.
  - هر دوی آنها به روش، بیش از نتایج و پاسخ ها اهمیت می دهند.
  - به پرورش قوه ی داوری و انجام انتخاب های صحیح اهمیت می دهند.
  - هر دوی آنها آموزش و پرورش سنتی را مورد انتقاد قرار می دهند (قائدی، ۱۳۸۳).
- با مقایسه ی دیدگاه های دو گروه موافقان و مخالفان در می یابیم آنچه باعث مخالفت عده ای با این حرکت نو می گردد نگاه سنتی آنان به فلسفه، احساس تکلیف برای حفظ موقعیت موجود و استقامت در حفظ جایگاه والای فلسفه و عدم توجه به اصل معنا و مفهوم فلسفه است و گر نه اگر بر اساس نظر دکارت فلسفه را دست یافتن به اندیشه های روشن و متمایز و پی افکندن آن ها بر بنیادی استوار بدانیم و اگر تأکید روسو بر فعالیت و تجربه ی کودکان و نیز علاقه، کنجکاوی و آزادی کودکان را قبول داشته باشیم می توانیم بپذیریم با طراحی برنامه آموزشی مناسب ویژگی های دوران کودکی، دست یافتن به اندیشه های روشن و متمایز را برای کودکان ممکن سازیم یعنی همان کاری که لیپمن با طراحی کتاب های داستان در برنامه ی فلسفه برای کودکان انجام داد. پژوهش های متعددی که از دهه ی ۱۹۷۰ تاکنون بر روی نتایج حاصله از این برنامه نیز صورت گرفته موبد این است که این برنامه توانسته به عنوان یک برنامه درسی منسجم به اهداف خود دست یابد. فلسفه برای کودکان ترجمه عبارت لاتین *philosophy for children* است. این برنامه توسط ماتیو لیپمن طراحی و به اجرا در آمده است و هدف آن در وهله اول ارائه ی رویکردی نو به تعلیم و تربیت از طریق واداشتن فراگیران به اندیشیدن، تفکر خلاق و تفکر نقاد می باشد و در مرحله دوم هدف آن خارج کردن فلسفه از جایگاه انتزاعی و وارد کردن آن به عرصه های واقعی زندگی است. فلسفه برای

کودکان به پشتوانه ی تلاش پی گیر لیپمن نه تنها به عنوان طرح نو بلکه با فراتر رفتن از آن به یک برنامه درسی مدرن، هدف دار و با محتوای مشخص تبدیل گردید. از آنجا که این برنامه از ابعاد مختلف با آنچه تا کنون رخ داده بود متفاوت می نمود به عنوان مثال تعریف آن از آموزش فلسفه، راهنمایی به سوی فلسفیدن بود نه آموزش آرا و اندیشه های فلاسفه پیشین یا اینکه مخاطبان این برنامه کودکان بودند نه افراد بزرگسالی که به زعم برخی تنها آنها قادر به درک مفاهیم فلسفی هستند و از سوی دیگر برنامه فلسفه برای کودکان پارا دایمی بود در مقابل آموزش و پرورش سنتی نظرات اندیشمندان زیادی را به خود جلب کرد. با توجه به مطالب بالا در پژوهش حاضر به دنبال رسیدن به اهداف زیر می باشیم:

- شناخت ضرورت آموزش فلسفه به کودکان
- آشنایی با اهداف آموزش فلسفه به کودکان
- آشنایی با عناصر برنامه آموزش فلسفه به کودکان

روش پژوهش

نوع تحقیق بر اساس اهداف تحقیق، کاربردی و شیوه بررسی بر اساس طرح تحقیق، توصیفی- تحلیلی می باشد. همچنین برای جمع آوری اطلاعات و داده های پژوهش از شیوه مطالعه منابع کتابخانه ای که شامل اسناد و مدارک رسمی آموزشی، نتایج تحقیقات و مطالعات تطبیقی است، استفاده شده است. از آنجایی که داده ها نمایانگری از واقعیتها، مفاهیم یا دستورالعمل ها هستند، چنانچه به صورت واژه ها و نه ارقام، به توصیف واقعیتها بپردازند آنها را داده های کیفی می نامند. بنابراین برای تجزیه و تحلیل داده های پژوهش حاضر از روش کیفی که شامل تدوین، تنظیم و شالوده ریزی و بیان مفهوم یا معنی انبوهی از داده های جمع آوری شده می باشد، استفاده شد.

یافته های پژوهش

۱) ضرورت آموزش فلسفه به کودکان

نگاه مدرن به مسائل حیات، امروزه پیشروان علمی دنیا را به این جا رسانده است که باید فلسفه را از دوره دبستان به کودکان تعلیم داد. قدرت تمییز، داوری و استدلال از اهمیت انکارناپذیری در زندگی فردی و حیات جمعی برخوردار است. نقش این امور را در تفاهم میان آدمیان و در نتیجه نشان دادن گفتگو به جای نزاع در درون و میان تمدنها نیز نمی توان نادیده گرفت. با وجود این، حتی در گروههای فلسفه دانشگاه ها نیز بسیاری از دانشجویان فاقد قدرت تمییز، داوری و استدلال هستند. البته این معضل به کشورهای جهان سوم محدود نمی شود. در کشورهای پیشرفته و کشورهای غربی نیز این امر محسوس بوده است. اما اندیشمندان و فلاسفه این کشورها، مدتی (حدود نیم قرن) است که دست به کار شده اند و در این مدت، تلاشهای بسیاری انجام شده است. در این زمینه مطالعات و تحقیقات بسیاری به عمل آمده و کنفرانسهای متعددی تشکیل شده است و با عنایت به این امر که برای تقویت تواناییهای ذهنی و استدلالی افراد به این نتیجه رسیده اند که باید این کار را از دوران کودکی آغاز کرد. بدین ترتیب، شاخه دیگری از فلسفه متولد شده که فلسفه برای کودکان نام گرفته است و از این طریق فلسفه وارد دبستانها و مدرسه های راهنمایی شده است. این برنامه در حال حاضر در بیش از سی کشور جهان از استرالیا گرفته تا ایسلند، از بلغارستان تا برزیل و از کانادا تا تایوان، به شانزده زبان در حال اجرا است. جان دیویی فیلسوف و مربی قرن بیستم در زمان خود به این نتیجه رسید که آموزش و پرورش با شکست روبه رو شده است. چرا که آموزش و پرورش بین محصول نهایی کند و کاو یا تحقیق و مضمون خام یا مقدماتی آن خلط کرده و تلاش کرده است تا فقط نتایج مسائل حل شده را به دانش آموزان یاد دهد، نه خود تحقیق و کند و کاو را. دیویی آموزش و پرورش دوران خود را به عنوان آموزش و پرورش سنتی یا قدیم مورد انتقاد قرار داده است. دیویی تعلیم صرف دانش مبتنی بر آخرین اطلاعات درباره واقعیات جهان هستی را کافی نمی دانست و معتقد بود که کودکان نیز همچون دانشمندان به صورت گروهی کار تحقیقی انجام دهند، چرا که کندو کاو و

کارهای پژوهشی کلا مبتنی بر مشارکت و همکاری افراد با هم است. بر این اساس، پیشروان روش تاملی، آموزش و پرورش در قرن بیستم تاکید می کردند که آموزش برای تفکر، باید توأم با دقت و به دور از تعصبات و هر نوع حب و بغضی به عمل آید. در نتیجه، در نیمه دوم قرن بیستم، شعار مربیانی که پیشرو بودند، این بود که در مدارس باید تفکر انتقادی آموزش داده شود. تفکری که اصول تجربی یا منطق صوری و حتی منطق غیر صوری را نقض نکند. اما در این میان فقط دیویی بود که از برخی از فلاسفه تعلیم و تربیت فراتر رفت و آموزش را موثرترین بازوی توانمند یک اصلاح وسیع اجتماعی تصویر کرد که هدفش اصلاح جامعه در نظامی جهانی است و مردم در آن همان طور که بطور طبیعی ایستاده راه می روند؛ همان طور هم دموکراتیک زندگی می کنند. در آن مقطع زمانی به جزء دیویی هیچ کس خواستار تغییر تمام عیار تعلیم و تربیت نبود. دیویی باز، بارها خواستار آن شد که معلمان فکر کردن را به دانش آموزان بیاموزند. علامه جعفری از جمله دانشمندانی است که معتقد است که تعلیم و تربیت باید رویکردی سوال محور داشته باشد. به ویژه در عصری که پر کردن مغز دانش آموزان با اطلاعاتی که همواره در حال افزایش و تغییر است، رویکردی منسوخ به حساب می آید. امروزه تعلیم و تربیتی کارایی دارد که بتواند در ذهن دانش آموزان سوال تولید کند. نه این که با تلاش در جهت ارائه صرف اطلاعات، تموج افکار او را راکد سازد. از سویی دیگر، تعلیم و تربیتی می تواند موفق باشد که با ویژگیهای ذاتی انسان از جمله استعدادها و گرایشهای درونی وی، تطابق داشته باشد. یکی از ناب ترین ویژگیهای هر انسان حس کنجکاوی اوست. که از زمان تولد و دوران کودکی خود را هویدا می سازد. از این رو، یکی از وظایف خطیر نظام تعلیم و تربیت حفظ و سیانت از این ویژگی و پرورش آن در سایه تجربیات مدرسه است. اما متأسفانه برخی نظامهای تربیتی پاسخ محور به گونه ای عمل می کنند که با افزایش سن و قرار گرفتن بیشتر افراد در معرض تجربیات مدرسه ای، حس کنجکاوی آنها کم رنگ تر می شود. بنابراین توجه به رویکرد سؤال محوری از ضرورتهای تعلیم و تربیت در هر عصری به ویژه عصر حاضر می باشد. ضرورتی که صاحب نظران بزرگ تعلیم و تربیت به اهمیت آن اشاره کرده اند. کم توجهی نظام آموزشی ما به آموختن راه و رسم اندیشه ورزی و تقویت ویژگی تأمل و دقت در کودکان و جوانان و پرورش حساسیت آن ها در تشخیص خطا و صواب، لزوم توجه به تلاش ها و تجربیات موفق در این زمینه را ضروری می سازد. فلسفه برای کودکان چند وقتی است که در ادبیات فلسفی ما حضوری پررنگ دارد. این برنامه را می توان از جمله بنیادی ترین اقدامات کار فلسفی با کودکان دانست که هم اکنون در بیش از سی کشور جهان توجه بسیاری از متفکران، محققان و مربیان تعلیم و تربیت را در سال های اخیر به خود معطوف کرده است. بهبود توانایی تعقل، پرورش و تقویت خلاقیت، تقویت ارزش های اخلاقی، تقویت خودآگاهی و پرورش تفکر انتقادی از اهداف این برنامه به شمار می آید و از مؤلفه های آن می توان به اجتماع کاوشگری، کتاب های درسی داستان و معلمان تغییر نقش داده اشاره کرد. خسرو نژاد (۱۳۸۴) با نگاهی موشکافانه و عمیق، ورود به عرصه نظری فلسفه برای کودکان را نیازمند سه پیش فرض می داند؛ یکی فرض هایی درباره کودکان؛ دوم، فرض یا فرض هایی درباره فلسفه؛ سوم، فرض یا فرض هایی در مورد چیستی ادبیات کودک. لیپمن صراحتاً اظهار می کند که فلسفه برای کودک برانگیزاننده است و اشتیاق کودک را برای فکر کردن برمی انگیزاند. بنابراین، فلسفه وسیله ای است برای برانگیختن تفکر در تمام زمینه های برنامه درسی. پیداست که در این رویکرد، امکان آموزش فلسفه به کودک، البته در معنایی که به فلسفه نسبت داده می شود، وجود دارد. برنامه فلسفه برای کودکان و نوجوانان تلاش می کند تا به آنها یاد بدهد چگونه انتخاب کنند، تصمیم بگیرند و داوری نمایند. همچنین برخی دیگر از هدف های این برنامه عبارتند از: بهبود توانایی تعقل، پرورش خلاقیت، درک اخلاقی، رشد فردی و میان فردی و توانایی مفهوم یابی از تجربه سهم عمده ای در تسریع علم و تکنولوژی دارند به ویژه این که در چنین برنامه ای کاوشگر علمی به بررسی سوالات ایجاد شده در اجتماع پژوهشی می پردازد. یکی از اهداف عمده آن

شهروندانی دموکراتیک است که می توانند تصمیمات بهتری اتخاذ کنند و داوری منصفانه ای داشته باشند، در دراز مدت می تواند جامعه کثیری را در همه زمینه ها تدارک ببیند.

۲) اهداف برنامه آموزش فلسفه به کودکان

برای این که اهداف این برنامه را بهتر بشناسیم بهتر است انگیزه ایجاد چنین برنامه را دوباره مورد توجه قرار دهیم یعنی آنچه لیپمن را وادار کرد این برنامه را طراحی و اجرا کند و آن این که فراگیران توانایی برخورد عقلانی با مشکلات بین خود را ندارند و او در بررسی این مسأله به این نتیجه رسید که اولاً این افراد آموزش لازم در این زمینه شروع کرد. «هدف این برنامه، افزایش مهارتهای فکری کودکان و نوجوانان به گونه ای بود که هم در این دوره و هم در دوره ی بزرگسالی آمادگی برای برخورد معقول با مشکلات زندگی را داشته باشند و بتوانند از مهارتهای سطح بالای فکری استفاده کنند. اهداف این برنامه از دیدگاه لیپمن به شرح زیر می باشد:

۱) پرورش تفکر خلاق

پیازه معتقد است، یکی از اهداف اساسی آموزش و پرورش، تربیت انسان هایی است که قابلیت انجام کارهای جدید را داشته باشند و فقط آنچه را که سایر افراد انجام داده اند، تکرار نکنند، یعنی تربیت افرادی خلاق و مبتکر و مکتشف (فیشر ۱۹۹۹) در گذشته یکی از اهداف تعلیم و تربیت پرورش افرادی بود که بتوانند با محیط سازگار گردند یعنی شناخت مشکلات و سازگاری با آنها یک هدف عمده به حساب می آمد ولیکن امروزه در تبیین اهداف آموزش و پرورش گامها بلندتر شده و شکل دهی به آینده در زمره اهداف قرار گرفته است. بر این اساس اگر قرار است کودک ما قدرت شناخت مسائل آینده و سازماندهی آنها را داشته باشد باید از تفکر خلاق و آفریننده برخوردار باشد «در برنامه فلسفه برای کودکان تلاش می شود از فعالیت هایی نظیر نمایش خلاق، بازی ها، نمایش عروسکی و مشارکت در سایر برنامه های هنری استفاده بعمل آید و به کودکان کمک شود تا بتوانند تجارب خود را بیان کنند.» (مرعشی - سید منصور و همکاران ۱۳۸۶)

۲) پرورش تفکر انتقادی

کودکان به طور طبیعی جذب نگرش و عقاید محیط زندگی خود می گردند و هر چه این افراد به دلایل مختلف در نزد کودک از اهمیت بیشتری برخوردار باشند نفوذ آنان نیز می گردد به بیان دیگر اطرافیان کودک به ویژه بزرگسالان آراء و اندیشه های خود را به کودک تحمیل می کنند و او آرام آرام وابسته شدن به دیگران را فرا می گیرد، اگر قرار است براین اساس هدف نخست کودک تفکری آفریننده و بازداشته باشد باید بدانند چه زمانی سؤال کند؟ چگونه سؤال کند و چه چیز بپرسد؟ و همچنین یاد بگیرد چگونه استدلال کند، چه زمانی و به چه روشی استدلال کند؟ به عنوان یکی از فیلسوفان جنبش تفکر انتقادی، برنامه آموزشی فلسفه به کودکان را به عنوان ابزاری اساسی برای رشد فکری کودکان مورد تأیید قرار می دهد. یان رایت (۱۹۹۲) معتقد است، تأکید بر تفکر انتقادی در مدارس امریکا مسؤلان را به ان داشته است که به برنامه هایی روی بیاورند که به دانش آموزان کمک کند تا بهتر استدلال کنند و مدارس به همین دلیل برنامه ی فلسفه برای کودکان مورد توجه قرار داده اند. لیپمن در سال ۱۹۸۸، با نوشتن مقاله ای تحت عنوان « تفکر انتقادی چیست» به ارائه الگویی درباره ی تفکر تفکر انتقادی پرداخت و در آن هدف از آموزش تفکر انتقادی را تربیت انسان معقول از طریق فرآیند پژوهش دانست.

۳) پرورش ارزش های اخلاق

برای داشتن درک صحیح و عمیق از اخلاق و ارزش های اخلاقی داشتن ذهن فلسفی و انجام بحث های فلسفی در زمینه ی ماهیت اخلاق و قضایای اخلاقی ضروری و لازم می باشد. لیپمن معتقد است، برنامه فلسفه برای کودکان تنها برنامه ای است که با آموزش فلسفه به روش مباحثه، ملزومات رشد اخلاق کودک را تأمین می کند و این با درگیر کردن کودک در کاوشگری اخلاق که مستلزم تفکر نقادانه و خلاقانه است میسر می شود (مرعشی - سید منصور و همکاران ۱۳۸۶).

۴) آموزش ارزش های هنری

برای آموزش هنرف لازم است از مفاهیم اساسی فلسفی استفاده کرد و از سوی دیگر برای داشتن درک صحیح از ارزش های هنری لازم است ماهیت ارزش های هنری شناخته شود و این در زمینه وجود سلسله مباحث فلسفی را جزئی از آموزش هنر معرفی می کند. بنابراین برای اجرای یک برنامه ی آموزش هنری منسب ناخودآگاه طرح مباحث فلسفی مربوط ضروری و لازم جلوه می کند. هاگام (۱۹۹۰) برنامه فلسفه برای کودکان را در آموزش هنر بسیار قابل استفاده می داند و اجرای آن را موجب درک عمیق تر کودکان از ارزش های هنری می داند. در همچنین معتقد است که برنامه ی لیپمن به عنوان یک مدل آموزش که متضمن تشریح ساعی دانش آموزان و بحث و گفتگوی چند طرفه است، در حوزه آموزش هنر کارآیی دارد و باعث توسعه و رشد یادگیری در این حوزه می شود» (صفایی مقدم، ۱۳۷۷)

عناصر برنامه آموزش فلسفه به کودکان

بحث های لیپمن در مورد برنامه فلسفه برای کودکان، البته بر مبنای تفکر انتقادی، تحت تأثیر عمل گرایی دیویی است. برنامه ابداعی لیپمن، به کشف رابطه میان فلسفه و کودکی اختصاص دارد و هدف آن، تصدیق فلسفه به عنوان یک حوزه تکامل یافته در مدارس دولتی است. به اعتقاد لیپمن، فلسفه برای کودکان، نوعی فلسفه کاربردی است که هدف آن واداشتن کودکان به فلسفیدن و انجام فعالیت فلسفی است، نه برنامه ای که در آن از آرای فیلسوفان برای روشن سازی و حل مسائل غیرفلسفی استفاده شود. لیپمن به دنبال طراحی یک روش تدریس و برنامه تحصیلی است که بر مبنای آن بتواند برای دانش آموزان تمامی سطوح، امکان تجربه درسی مبتنی بر کاوش فلسفی را فراهم آورد (فیشر ۱۳۸۵: ۴۸). با این وجود، حضور فلسفه برای کودکان به دو صورت در برنامه درسی نظام های آموزشی قابل تصور است: نخست این که این برنامه را به صورت واحد درسی کاملاً جدا و مستقل در نظر بگیریم و یا این که روح فلسفی و استدلالی، در تار و پود برنامه درسی مبتنی بر این رویکرد دمیده شود. لیپمن اهداف برنامه فلسفه برای کودکان را بهبود توانایی استدلال، پرورش خلاقیت، تفکر انتقادی، درک اخلاقی، ارزش های هنری، پرورش شهروندی، رشد فردی و میان فردی و پرورش توانایی یافتن معنا در تجربه می داند و از حلقه کندوکاو (اجتماع پژوهشی) کتاب های درسی داستان و معلمان تغییر نقش داده، به عنوان مؤلفه های این برنامه نام می برد. لیپمن معتقد است بهترین ابزار برای وارد کردن کودکان در بحث، کتاب های درسی داستان است؛ به همین منظور، به نگارش داستان هایی برای کودکان پرداخت. اولین کتابی که او به نگارش درآورد، کشف هری استوتلیمر بود که برای کودکان پایه پنجم و ششم با تأکید بر اصول اولیه منطق به عنوان مقدمه ای برای کشف فلسفی طراحی شده است. از دیگر داستان های او می توان به لیزا، سوکی و مارک اشاره نمود (امانوئل، ۲۰۰۱ به نقل از سهرابی، ۱۳۹۰). علاوه بر داستان ها، لیپمن نگارش کتاب های راهنما برای معلمان را آغاز کرد و بر این باور بود معلمان که قرار است فلسفه تدریس کنند، به الگوهایی از فعالیت فلسفی شفاف، اجرashدنی و دقیق نیاز دارند. این کتاب ها مشتمل بر طرح بحث ها و تمرین های بسیاری به منظور گسترش مهارت های تفکر مرتبط با داستان است. سال های نخستین مدرسه زمانی است که کودکان برای اولین بار با یادگیری منظم مواجه می شوند و نگرش همیشگی آن ها به دانش و تحصیل در طول این دوره شکل می گیرد. عدم موفقیت در آشناسازی کودکان با لذت های یادگیری که تا آخر عمر به ایشان صدمه می زند، بی انصافی بزرگی در حق آن هاست. معلم، راهنمایی است که بر فرایند حل مسأله دانش آموزان نظارت دارد تا مطمئن شود این فرایند مبتنی بر هنجارهایی پیش می رود که به کودکان فرصت می دهد با هم به صورت مشارکتی کار کنند. معلم باید دانش آموزان مباحثه کننده را تشویق و حمایت کند و به آن ها روحیه دهد تا به استعداد های فلسفی خودشان ایمان داشته باشند؛ بنابراین، در این جا نقش معلم به کلی تغییر می کند. او دیگر انتقال دهنده ی اطلاعات و

حاکم مطلق کلاس نیست. فقط دانش‌آموزان نیستند که در کلاس مورد پرسش قرار می‌گیرند، بلکه دانش‌آموزان می‌توانند از معلم خود سؤال کنند و از او انتقاد کنند. به عبارت دیگر، معلم هم می‌تواند از شاگردان مطلب یاد بگیرد. تنها کار معلم، هدایت شاگردان به سوی درست اندیشیدن و نزدیک‌شدن به حقایق است. در چارچوب برنامه آموزش فلسفه به کودکان، معلم نمی‌گوید چه چیزی درست و چه چیزی نادرست است. در این سیستم بر گفت‌وگو تکیه می‌شود؛ یعنی معلم باید گفت‌وگو را رواج دهد. این گفت‌وگو در میان هم‌سالان با سواد تجربی نسبتاً یکسان صورت می‌گیرد، نه در رابطه‌ای عمودی و یک‌طرفه میان معلمی دانا و شاگردی نادان. در اینجا بر دیالوگ و دوطرفه‌بودن پرسش و پاسخ در میان هم‌سالان تاکید می‌شود (باقری، ۱۳۸۵ به نقل از هدایتی، ۱۳۸۸). در این برنامه، دانش‌آموزان یک کلاس، به همراه معلم‌شان دور هم می‌نشینند و رودررو، با یکدیگر بحث می‌کنند. دانش‌آموزان با قرائت بخشی از داستان با صدای بلند، کلاس را آغاز می‌کنند. توزیع یکسان وقت در میان کودکان بر عهده معلم است و به طور جدی به این موضوع توجه می‌شود؛ چرا که پیامدها و الزام‌های دموکراتیکی به همراه دارد. وقتی قرائت یک بند تمام شد، معلم با پرسش از دانش‌آموزان بحث را آغاز می‌کند. در ادامه، معلم ممکن است تمرینی را در خصوص موضوع بحث از کتاب کمک‌آموزشی مطرح کند و بحث در چارچوب مشخصی ادامه یابد. از این طریق، فکر دانش‌آموزان برانگیخته می‌شود و آن‌ها می‌آموزند که چگونه باهم گفت‌وگو کنند و نحوه تأمل در کنار هم را یاد بگیرند، در عین حال که برای خودشان فکر می‌کنند. توجه به این نکته ضروری است که شیوه‌های اجرایی برنامه فلسفه برای کودکان بنا به نوع نگاه نظری رویکردهای مختلف این برنامه، شکل‌های متنوعی به خود می‌گیرد و به گونه‌های مختلف قابل اجراست.

بحث و نتیجه‌گیری

انسان تنها موجودی است که داعیه اندیشه و اندیشمندی دارد و به مدد همین امکان، فرصت آموزش و یادگیری در بعد فردی و اجتماعی برایش فراهم می‌شود. یکی از عرصه‌هایی که به‌طور جدی در اعتلای تفکر انسانی مؤثر واقع شده، فلسفه و تفکر فلسفی است. زیرا فلسفه دانش پرسش است و پرسش رگ حیات عقلانی بشر اگرچه حضور فلسفه در زندگی انسان موضوع تازه‌ای نیست، اما آنچه امروزه اهمیت ویژه‌ای یافته و به‌عنوان یک امکان جدید در آغاز راه است، تلاش برای همگانی ساختن فلسفه و به‌ویژه آموزش آن به کودکان است؛ آموزشی که کارکردهای مؤثر آن از همان ابتدا متوجه زندگی شخصی کودک می‌شود و در مراحل بعدی به بهره‌مند شدن هرچه بیشتر او از فرصت‌های مادی و معنوی در زندگی می‌انجامد و در مجموع ارتقای سطح فرهنگ جامعه را به دنبال خواهد داشت. در چند دهه اخیر، فلسفیدن و فلسفه‌ورزی به‌عنوان روشی برای پرورش قوه فکر، مجدداً در جهان فلسفه تعلیم و تربیت مورد توجه قرار گرفته است. در سال ۱۹۶۹، پروفیسور متیو لیپمن در دانشگاه کلمبیا این نظریه را مطرح کرد که چنانچه ذهن کودکان را درگیر مباحث فلسفی کنیم و کنجکاوای طبیعی آنان را با فلسفه مرتبط سازیم، می‌توانیم از آنان متفکرانی بسازیم که بیش از پیش نقاد، انعطاف‌پذیر و مؤثر باشند. در ایران نیز حدود یک دهه است که چنین مباحثی مطرح شده‌اند. با آنکه مدت زیادی از عمر این برنامه نمی‌گذرد، اما در همین مدت نیز موفقیت‌های نسبی کسب شده است. آموزش نحوه اندیشیدن به کودکان کانون مرکزی نهضت جهانی فلسفه کودکان است. فلسفه‌ای که هدف آن پیشبرد اندیشیدن و یادگیری مهارت‌های کلامی است. اما در عین حال، این برنامه با چالش‌های زیادی، به‌ویژه در حوزه نظری، مواجه شده است. در میان چالش‌های عمده نظری امکان آموزش فلسفه به کودکان با توجه به مفهوم فلسفه، از اولین چالش‌ها بوده است. چه درست یا نادرست، فلسفه موضوعی دشوار تلقی شده است که به تعمق در آرای فلاسفه می‌پردازد و بسیاری از بزرگ‌سالان تحصیل کرده و تحصیل نکرده، در فهم آن با دشواری مواجه‌اند؛ چه رسد به کودکان. از این‌رو اولین سؤالی که طراحان و حامیان فلسفه برای کودکان با آن مواجه می‌شوند، این است که آیا با چنین تصویری از فلسفه، آموزش فلسفه به کودکان ممکن است. چالش دیگر در باب فلسفه برای کودکان مفهوم فلسفه برای کودکان است. اگر بتوان فلسفه را در مفهومی فراتر از فلسفه خواندن و یا فراتر از مکاتب و نظام‌های فلسفی مورد توجه قرار داد، آنچه در فلسفه برای کودکان

اولویت دارد، فلسفیدن به معنای تجربه فلسفی است. چگونه می توان کودکان را در تجربه های فلسفی مشارکت داد؟ تفکر انتقادی و خلاق شرط انکارناپذیر آن است، اما نه شرط کافی. محتوای تفکر و جهت گیری اندیشه نیز در آن نقش اساسی دارد. در میان سه جهت گیری عمده متافیزیکی، معرفت شناختی و وجودی نگر که در تاریخ فلسفه قابل رصدند، در فلسفه برای کودکان بر عنصر سوم می توان تأکید کرد. سوق دادن تفکر نقادانه به سمت سؤال هایی که فراتر از مسئله، رازگونه اند و عطف تأمل فلسفی کودکان به رازها و نیازهای وجودی، می تواند تجربه های فلسفی آن ها را بارور سازد. عنصر خودشناسی و نسبت آن با گرایش به تفکر فلسفی، از مباحث بسیار مهم در فلسفه برای کودکان است. توجه لیپمن و پیروان وی به رویکرد تحلیلی - منطقی مانع اخذ رویکرد تلفیقی شده است. این تلفیق (اخذ رویکرد تحلیلی - وجودی نگر) می تواند فلسفه برای جهت گیری کودکان را، هم به لحاظ جهت گیری و هم به لحاظ روش شناسی بارور سازد. جهت گیری وجودی نگر در فلسفه برای کودکان با سنت و فرهنگ ایرانی - اسلامی سازگارتر و در یافتن هویت کودکان مؤثر است. به همین دلیل تدوین الگوهای که بتواند تجربه های فلسفی کودکان را معطوف به رازها و نیازهای وجودی کند، از ضرورت های پژوهشی در زمینه فلسفه برای کودکان است. یکی از آسیب های مهمی که در ابتدای امر باید بدان توجه شود، شتاب زدگی در اجرای طرح فلسفه و کودک است. در این راستا، آمادگی و پذیرش اجتماعی در عملی شدن این طرح آن قدر اهمیت دارد که اگر پذیرش از سوی اجتماع و افراد صورت نگیرد، پیامدهای جبران ناپذیری را بر جای خواهد گذاشت که برای اصلاح آن سال ها وقت لازم است. لذا این طرح نیز مانند سایر برنامه های نظام تعلیم و تربیت در هر کشوری نیازمند مطالعه، تحقیق و تعمق بسیاری است تا به ناهماهنگی در بخش ها و عدم اجرای صحیح طرح یا به بن بست رسیدن و زیر سؤال بردن آن از سوی جامعه منجر نشود. برعکس، اگر طرح با احتیاط، مطالعه و دقت لازم و کافی به صورت آزمایشی اجرا شود، از موفقیت و دستیابی به اهداف مورد نظر برخوردار می شود و صدمات کمتری را در پی خواهد داشت. در غیر این صورت، به علت نداشتن درک جامع از اجرایی شدن آن، ممکن است در همان ابتدا با شکست روبه رو شود. همان طور که گفته شد، یکی از مهم ترین ملاک های اجرایی شدن هر طرح، رسیدن به پذیرش اجتماعی است که با آموزش و اطلاع رسانی از طریق رسانه ها و مطبوعات، آموزش و پرورش همگانی و ... می توان برای موفقیت در اجرا، به کارایی و اثربخشی آن کمک کرد.

References

- Bagheri, Khosrow; Sajjadih, Narges; Tausli, Tayyaba (2008). Research approaches and methods in the philosophy of education. Tehran: Institute of Cultural and Social Studies, Ministry of Science, Research and Technology. [In Persian].
- David- kennedy (1995) philosophy for children and school reform in child-renphilosophy& Democracy- johnprotlli& RONALF- LTD-1995
- Fisher, Robert (2001) Teaching Thinking to Children, translated by Masoud Safai Moghadam and Afsan Najarian, Ahvaz, Resesh Publications. [In Persian].
- Hedayati, Mehrnoosh; Qaidi, Yahya; Shafiabadi, Abdullah; Yonsi, Gholamreza (2008). "Investigation of the effect of the implementation of the philosophy program for children as a research community on the improvement of interpersonal relationships in the elementary school students of Tehran from the teachers' point of view", New Thoughts in Educational Sciences Quarterly, Q4, No.3. [In Persian].
- Jahani, Jafar (1382) Philosophy program for children and moral development, Ministry of Science. [In Persian].

- Khosrownejad, Morteza (1383). "Children need philosophy", Book of Children and Teenagers Month, vol. 84, pp. 25-26. [In Persian].
- Lipman, Matthew (1993). Thinking children and education, Dubuque, Iowa: Kendall/ Hunt. MacLeod
- Lipman, M. (1991) Thinking Children and Education. Pubuque, Iowa: Kendall/ unt MacLeod, C. (2010) Tpleration, Children and Education. Educational Philosophy and Theory, 42: 1, PP.9-21.
- Marashi, Seyed Mansour (2006) Investigating the effect of the research community method on the development of reasoning skills of female students, curriculum studies. [In Persian].
- Naji, Saeed and Ghazinejad, Parvaneh (2016) a report from the FIK85 workshop, philosophy for children group - Humanities Research Institute. [In Persian].
- Naqibzadeh, Mir Abdul Hossein (1374) Kant's philosophy, waking up from the sleep of dogmatism on the background of the course of philosophy of the new era, the third volume, Tehran, Naqsh Jahan. [In Persian].
- Naqibzadeh, Mir Abdul Hossein (1376) A Look at the Philosophy of Education, Jaldahstam, Tehran, Tahuri. [In Persian].
- Naqibzadeh, Mir Abdul Hossein (1379) Philosophical Criticism and Philosophy Education, Tehran, Tarbiat Moalem University. [In Persian].
- Ozman, Howard and Craver Samuel (1379). Philosophical foundations of education, Imam Khomeini Educational and Research Institute Publications, Qom Eskandari, Hossein and Kayani, Jhaleh (2008). "The effect of the story on increasing students' philosophizing and questioning skills". Quarterly Journal of Curriculum Studies. Number 7. [In Persian].
- Qaidi, Yahya (2013) Studying the theoretical foundations of children's education, Tehran, Dovavin. [In Persian].
- Qaidi, Yahya (2016) The possibility of teaching philosophy to children, the challenge of the concept, curriculum studies. [In Persian].
- Sohrabi, Razia (2019). Comparison of Iranian fairy tales, Iranian story-picture books and foreign story-picture books based on the components of philosophical thinking, Master's thesis, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University. [In Persian].
- Soleimani Abhari (2011) Philosophical education of children in the Islamic education system. Philosophical-theological researches quarterly. [In Persian].
- Smit, b.(2007). Cognitive interference model of computer anxiety: implications for computer-based assessment, vol 23, issue 3, page 1481-1498.
- Shariatmadari, Ali (1365) Principles and philosophy of education and upbringing, Tehran, Amirkabir. [In Persian].
- Safai, Moghadam (1377) philosophy education program for children, al-Zahra University Scientific Research Quarterly, 8th year . [In Persian].
- Smith, Philip (1382). Philosophical mindset in educational management. Translated by Mohammad Reza Behrangi. perfection of education Tehran. [In Persian].
- Zarei, Abdul Rasool (1379) The relationship between thinking styles and creativity, master's thesis. [In Persian].